

Vágyfokozó antioxidánsok ereje. Szemelvények az afrodisziákumok kultúrtörténeti recepciójából

Antioxidants as drugs for increasing desire. Excerpts from the cultural history reception of aphrodisiacs

Prof. Dr. Forrai Judit DSc

Semmelweis University, Institute of Public Health

forraijud@gmail.com

Initially submitted March 22, 2018; accepted for publication April 18, 2018

Abstract

Aphrodisiacs have a long history of use as sexual stimulants and for upgrading sexual pleasure. Throughout history, the title of aphrodisiac has been bestowed upon several foods that were thought to improve sexual function or fertility. Numerous herbs from many cultures were different believed to improve sexual function. Aphrodisiacs is a term of medicine for increasing sexual desire. In this article we choose some specific types of plants, foods which act as antioxidants and aphrodisiacs in one. Many natural substances are known as aphrodisiacs in a variety of cultures, indicated also in the Bible, many ancient civilisations and our today's culture. Aphrodite was the Greek Goddess of love and substances named after her are derived from plants, animals or minerals and since ages, they help to increase sexual activity. While most of aphrodisiac mythology stems from foods with symbolic colors or shapes, certain foods do contain properties that stimulate pleasure centers in the brain or the fantasy, but the aim is to help to the sex drive. The antioxidant clean up free radicals in the blood that are produced through the oxygenation process as cells use energy. They keep your plumbing clean, allowing for healthy functioning of the vital blood vessels and capillaries necessary for healthy sexual functioning. Additionally, antioxidants keep neurons firing healthy feel-good messages in the brain, which is the most important sexual organ of all.

Kulcsszavak: kultúrhistoria, afrodisiacum, bájital, amaretto bor, gránátalma

Keywords cultural history, aphrodisiacum, potato, amaretto wine, pomegranate

A szexuális vágy fokozásának elérése ősidőktől foglalkoztatja az embereket és próbálnak mindent megtenni az erekció fokozása érdekében, a termékenység sikerességéért, a legnagyobb szexuális élvezet eléréseért. Azért is alkalmazzák, hogy a másik embert szexuálisan megszerezzék még akkor is, ha az illető ezt nem akarja, tehát a másik teste feletti hatalmat megszerezzék ezekkel az anyagokkal, vagyis csökkent, vagy hiányzó ellenállás nélkül a szexualitáson keresztül testi és érzelmi függőséget érjenek el. Így érthető, hogy a történelem során egy globális tudásanyag alakult ki, mely generációkon keresztül jutott el, mint az egyik legfontosabb tudástranszfer a szerek ismert, vagy csupán vélt hatása révén, biztosítva az örök kereslet-kínálat piacát.

E célokért a természet adta lehetőségek alapos megfigyelései és az empiria alapján a különböző növények, állatok, kőzetek egészét vagy darbjait alkalmazták mindezen hatások eléréseért, vagy a már meglévő képességek fokozásáért. Így hosszú évszázadok természeti megfigyeléseivel kiválogatódott olyan anyagok, amelyek hatásuk, színük, formájuk alapján segítettek a rászorultaknak. Termékek virágok, levelek, gyökök, magok vagy az állatok különböző, főleg a nemiséget képviselő testrészei pl. szarv, agancs, szőr, kakastaréj, bikahere egészét vagy darbjait különböző technikák – porítás, oldat, esszencia, kenőcs, főzet,

forrázat, felhasználás: ráfújás, füstölés, kenés, fürdő segítségével juttatták be az emberi testbe, hogy hatásukat ott fejtsék ki. De ugyanúgy emberi váladékot pl. menstruációs vért, izzadságot, nyálat, haját, szőrszálat stb. is használtak. Természetesen a sok próbálkozás után nagyon kevés valóban olyan anyaghoz jutottak, amelyek segítettek. Így előfordulhatott, hogy csupán a hit és az akarat kevésnek bizonyult a fokozottabb szexuális hatás kiváltására. Sem állatok mumifikált darabjaival, sem a drága- és féldrága kőzettel, fallosz alakú gyökerekkel, porított szarvakkal stb. sem tudták elérni a hön óhajtott vágyakat.

Ezen szerek hatására plusz energiákat véltek, amelynek alkalmazása az egyénben, vagy partnerében olyan fokozott erotikus, szexuális erőt vált ki, amellyel a meglévő fent felsorolt akadályokat legyőzhetik.

Mindezek a hatóanyagok különböző formában, állapotban és helyen juthat be a szervezetbe: lehet légnemű, folyékony és szilárd halmazállapotú, melyek a különböző testnyílásokon keresztül, vagy a bőrön át infiltrálódva fejthetik ki speciális hatásukat.

Kultúrtörténeti jelenség, hogy szinte minden ókori kultúra óta foglalkoznak ilyen anyagok megnevezésével, történetükkel, alkalmazásával, különleges előállításával és ezek speciális kereskedelmével. Úgy is fogalmazhatjuk a globális kultúra egyik fontos és állandó részévé vált minden társadalomban.

A görög mitológiai világban szereplő Afrodité¹ – aki Ciprus-szigetén született, s a szerelem istennője, minden lábnyomában nőző növénynek átadta fokozott szexuális erejét – a neve után kapta egyetemesen ezen szerek az afrodiziákum elnevezést. Bár szinte minden kultúrában megtalálhatóak a szerelem, erotikus- és szexuális vágyakat megtestesítő hason elnevezésű istenei és istennői, akik tulajdonságaikban, szokásaiban és hatásukban szinte azonosak, azonban történetükben és nevükben természetesen különbözőek, pl. a görög Eros, Aphrodité, Íris, Küpris, a római: Venus, Amor, az egyiptomi Hator, Baszesz (termékenység), Izis, a skandináv: Freyja, a kínai: Nü-va, a hindu: Laksmi, stb. s még hosszan sorolhatnánk nevüket és feladataikat.

Több növényi, vagy állati eredetű készítményt évezredek során csupán az alakja, színe, illata, eredete, vagy csak a beleképzelt hit szerint alkalmazták afrodiziákumként, de később valamilyen módon a mindig felkapott és divatos szerekről kiderült, hogy koránt sem olyan nagy a hatékonysága, ha van egyáltalán, mint a hozzá fűzött remény.

Ma egységesen afrodiziákumnak nevezünk azokat az anyagokat - bármilyen módon segítik és serkentik a vérkeringést, beindítják a nemi hormonok termelődését, erősítik a húgyúti és ivarszerveket, vagy izgatják a központi idegrendszerben a szexualitásért felelős régiókat, vagy a fantáziát, potencianövelő hatásuk van, amelyek valóban felelősek lehetnek a szexuális vágy felkeltésében, az orgazmus elérésében.

E cikkben néhány kiválasztott afrodiziákumok kultúrtörténeti recepciója, szimbólumai, azok változásai kerülnek bemutatásra, amelyek évezredek óta kísérik a gyógyítást, a tápcsatornán keresztül jutnak be a szervezetbe, különböző hatásúak, ám közös tulajdonságuk, hogy a mai tudásanyagunk és ismeretünk alapján bizonyíthatóan megtalálható bennük az antioxidáns képesség, s annak jótékony hatása.

Az ember mindig tele van szexuális, erotikus vágyakkal így az ehhez kapcsolódóan a jószág, a jó érzés, a szépség, a harmónia és az öröm elérését, az állapot „örök” megtartásával együtt szinte a halhatatlanság birtoklását is elvárták az afrodiziákumtól. A vágy felkeltése maga a misztérium, amelynek több fokozatát már Platon is megpróbálta klasszifikálni, tudományosan filogenetikai sorrendbe tenni: a *scala amoris* lépcsői szerint a test szépsége, a lélek szépsége, lelki szerelem, szép tevékenységek szerelme, szép tudományok és a szép ideáljának szintjei jelentik a hierarchiájának szekvenciáját.

Bájjalok

A bájjal különleges erővel rendelkezik, nemcsak egyszerűen két test közötti szexuális érintkezést segíti elő, hanem az öröm mellé gyönyört is ad, tudatmódosulással kialakuló szexuális vágyat erősíti – ezt a ma sem megfogható, pontosan nem definiálható dichotom állapotot értjük – amely egyszerre jeleníti meg a képzelet és a testi- organikus valóságot eltörölve a „józan gondolkodást” az adott egyéni és társadalmi-erkölcsi korlátokat, hogy ne csak primer kielégülésben legyen része annak, aki ebből iszik, hanem némi tudatmódosulással a felszabadult vágyra koncentrálna adja át magát a gyönyörnek. Egyfajta misztérium, karnevalizmus², amit a két fél együttes táncával illusztrálhatunk. Bár a szexuális vágy az ember legtermészetesebb része, azonban nem mindig az iránt érzi, aki viszont a másikat megkívánja. Ezért a bájjal alkalmazása nemcsak vágykeltő, de egyben komoly erőszakos, agresszív megjelenés eszköze, ahol a másik akaratát, ellenállását nem fizikai erőszakkal törli meg, hanem kémiai anyagokkal „külsérelmi” nyomok nélkül éri el célját az erőszaktevő. Gyógyfüveket ismerők, vajákos asszonyok, boszorkányok, füvesek, később patikusok, majd a vegyipar gyártók által készített cseppek, oldatok, italok. Az erőszaktevő és az áldozat között létrejövő kapcsolat a bájjal elfogyasztása után könnyedén jön létre.

¹ Kerényi Károly: Görög mitológia. Budapest. Gondolat 1977. 49-56

² Bahtyin, Mihail (2002): François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája. Budapest: Osiris,

A bájitalok kultúrtörténete pontosan megmutatja az állandó - globális és koronként változó elemeit ezen „csodaszer” típusnak, afrodiázikumnak.

Globalitása a korokon átívelő erőszak elérése, a másik fél szexuális legyőzése, akarata ellenére való megszerzésére irányul. Változó jellegzetessége a felhasznált anyagokban, azok elkészítésében van, mely korának természettudományos ismeretanyagától, empirikus tapasztalatától, technikai és kollektív tudatától függ. Például a bor hatásának ismerete már Bibliai idők korai tudásanyagát és megtapasztalását tükrözi, melyet már akkor is kifejezetten szexuális cél elérésére alkalmaztak.

Magyarországi büntetőperek is tanúskodnak a bájitalok gyakori használatáról. Ezekben a perekben egyaránt van férfi, vagy nő elcsábítására tett kísérlet.

A 67/1775. pörben a megítatott legényt a varázslással kínozták és a lány közelébe kényszerítették. Azt beszélt, hogy „[...]annyira meg rontottak, még Bakosné házához nem mentem, Sem nem ehettem, Sem nem ihattam, a mint véltem hogy valamely itallal vették oda járásomat[...]”

A 254/1783. pörben egy fiatal nőt „szédített el” a férfi bájitala. Így vallott: „[...]mivel mind Apja mind Anyja ördögös és búbajos Emberek, és a Fia is olyan, egy fekete üvegbenn pálinkában itatót adott, a meljtül azután megtántorodván kölletett vélle közösködnöm[...]”

A 315/1751. pörben a megrontás eszközét nem ismerjük, de a *kezelését itt is itallal végezték*. A pörbefogott asszony ellen az a vád, hogy nem a férjével, hanem a szeretőjével közösködik. Kérdik tőle: „[...]valaha vihette véghez az Urad dolgát teveled? Soha Sem vihette, mert olyan mint az holt Emberé.” (Mármint a péniszé.)³

Történelmi visszatekintés a bor és a szexualitás kölcsönhatásáról

A bor kultúrtörténete és a velük foglalkozó irodalom könyvtárnyi köteteket töltött már meg. Jelen írásunkban a bor a szexualitásra gyakorolt hatásának néhány epizódját mutatjuk be, néhány irodalmi alkotáson keresztül.

A borivás egyik lényeges hatása a szexuális élmények élénkítése, felnagyítása, illetve képzetek felkeltése e cselekmény körül. A szexuális vágy az elérni kívánt teljesítmény megváltozik mindkét nemből, a bor hatására mert a képzetben növekedik a vágy, a valóságban a férfiak potenciája egyenes arányban csökken az elfogyasztott alkohol mértékével, a nők inkább ellazulnak, feloldódnak, az addigi tanult viselkedés szabályozó gátjai lazulnak. Mindkét nemből intenzívebbnek hat az érintés, hangulatjavító hatása, vagyis az idegrendszerre gyakorolt befolyása egyenesen arányos a vérben felgyülemlett mennyiséggel. Ma már tudjuk, hogy az alkoholnak rövid és hosszú távú hatása nem azonos⁴. Míg rövid távon mennyiségben látszólag növeli az energiákat, élénkebbé és szociálissá teszi fogyasztóját, növeli az önbizalmát és a szexuális vágyát. Az ítélőképesség romlik, lassul a reakcióidő. Nagyobb adagban nyugtató hatást vált ki és a szervezetből csak lassan ürül ki. Hosszútávú hatása: a szervek károsodnak, mint pl. kötőhártya, nyálkahártya, nyelőső, gyomor, hólyag, érfalak, máj, hasnyálmirigy, szív, vesék. Károsul a központi idegrendszer: érzékzavarok, elbutulás, agresszivitás, emlékezés kiesés, izommerevség és végül légzésbénulás alakul ki.

³ Szentí Tibor. Paráznák. Dél-Alföldi szexuális bűnpörök. A feudalizmusból (1723–1843) II. kiadás. 2009. 783. ISBN 936 03 3651 0 MEK <http://mek.oszk.hu/08400/08461>

⁴ Norris, J., Masters, N.T., Zawacki, T. “Cognitive Mediation of Women’s Sexual Decision Making: The Influence of Alcohol, Contextual Factors, and Background Variables.” *Annual Review of Sex Research* Volume 15. (2004): 258-297.

Kultúrtörténete visszavezet minket az ókori kultúrákba. A Bibliában, Mózes I. könyvében a két romlott, majd elpusztított városból (Sodoma és Gomora) csupán Lót és két lánya menekült meg. Egyedül maradvá apjukkal a két lány félve, hogy nemzetségük kihál a következő reprodukciót elősegítő cselekedetükhöz a következőkhöz folyamodtak. leitatják apjukat borral és teherbe esnek tőle, így mentve meg a világot a kihalástól.

„31. És monda a nagyobbik a kisebbiknek: A mi atyánk megvénhedett, és nincsen a földön férfiú, a ki mi hozzánk bejöhetne az egész föld szokása szerint.

32. Jer, adjunk bort inni a mi atyánknak, és háljunk ő vele, és támaszszunk magot a mi atyántól.

33. Adának azért inni bort az ő atyjoknak azon éjszaka, és beméne a nagyobbik, és hála az ő atyjával, ez pedig semmit sem tuda annak sem lefekvéséről, sem fölkeléséről.

34. És lőn másodnapon, monda a nagyobbik a kisebbiknek: Ímé a mult éjjel én háltam atyámmal, adjunk néki bort inni ez éjjel is, és menj be te, hálj vele, és támaszszunk magot a mi atyántól.

35. Adának azért azon éjszaka is az ő atyjoknak bort inni, és felkele a kisebbik is és vele hála; ő pedig semmit sem tuda annak sem lefekvéséről, sem fölkeléséről.

36. És teherbe esének Lót leányai mindketten az ő atyjoktól⁵.”

A görög mitológiában Dionüszosz a bor és az általa kiváltott szenvedélyek istene. Évente hat ünnep alkalmával a jellegzetes phallosz-jelmezben vonultak fel e misztérium résztvevői és folyamatosan itták a csoda-nedűt. Ez a Dionüszos ünnep a római életben is meghonosodott, s fejlődött Bacchus orgiasztikus kultusszá.

⁵ Mózes I. 19.

1. ábra Michelangelo Bacchus

2. ábra Dionüszosz és az ő követői / Forrás: thecuttywren.wordpress.com

A bort évszázadon keresztül szexuális gerjesztő itálnak tartják, és gyakran bukkan fel az irodalomban vagy akár dalokban is a bor és a szex szoros kapcsolata. Ilyen jellegű verseket találunk a középkori XIII. sz. latin és alnémet versgyűjtemény-kódexben pl. a Carmina Buranában is:

Kedves és kívánatos, (*Bacche, benevenies*) *Carmina Burana*

Kedves és kívánatos

Bacchus, üdvözlégy, te!
Hogy lelkünk, a bánatos,
felvidulna végre.
Ez a jóbor, tiszta jóbor,
zamatos, csodás bor,
talpig férfi lesz az ember
tőle, büszke, bátor!

Sűrűn látogatva meg

az asszonyi népet,
aláveti testüket
ó, Venus, tenéked.
Ez a jóbor, tiszta jóbor,
zamatos, csodás bor,
talpig férfi lesz az ember
tőle, büszke, bátor

!

Átjárván az ereket
forró zamatával,
perzselgeti szívüket
Venus parazsával.
Ez a jóbor, tiszta jóbor,
zamatos, csodás bor,
talpig férfi lesz az ember
tőle, büszke, bátor!

(Fordította: Jékely Zoltán)

Míg kocsmában jól időzünk (*In taberna quando sumus*)

Iszik pénzes, iszik dolgos,
iszik csuhás, iszik zsoldos,
iszik szolga, iszik dajka,
iszik tolvaj, iszik szajha,
iszik emez, iszik amaz,
iszik derék, iszik pimasz,
iszik szőke, iszik barna,
iszik tudós, iszik balga,

iszik szegény, iszik beteg,
iszik aggastyán és
gyerek,
iszik főpap, iszik dékán,
iszik húgom, néném,
bátyám,
iszik apám, iszik anyám,
iszik minden egyáltalán,
iszik száz és iszik ezer,
egész világ nyakal, vedel.

(Fordította: Weöres Sándor)

Shakespeare a *Machbetben* egyszerűen írja le az alkohol férfiakra gyakorolt hatását: „*az alkohol feltüzeli a vágyat, de hamvába dönti az előadást*”.

Petőfi játékosan keveri a görög történelem jeles alakját, amikor szexről ír Ivás közben c. versében:

Ing a lábam, a nyelvem meg

Elakad -

Torkom a therpomyléi

Szorulat,

Leonidas a **bor**, mely lecsepege,

Gondolatim... Sex... Rex... Xerxes serege.

A bor antioxidáns hatását figyelembe véve a mai szakirodalom szerint a vörösborok erőteljes redukáló képessége mutatható ki, elsőrendű láncmegszakító antioxidánsként viselkednek⁶ elsősorban a lipid hidroperoxid gyökökkel szemben.

Amaretto, a bájital

Az Amaretto a másik bemutatandó bájital elkészítésének története Itáliába, a reneszánsz cinquecento idejébe vezet el bennünket Leonardo da Vinci egyik tehetséges tanítványa révén Bernardino Luini (1485-1532) személyében, aki számos észak-itáliai megbízásának egyikén megismerkedett egy szép Simonetta nevű özvegyasszonnyal, aki modellként vállalt szegénységében munkát a festőnél. Ám hamar kölcsönös szerelemre gyúlnak. Az idilli állapot megtartására készíti el a monda szerint Simonetta a csodálatos bájitalát mandulából⁷.

3. ábra Bernardino Luini és a modellje, mint Madonna, vagy Szt. Catherina és Barbara

A mandula már az ókor óta ismert⁸ különleges növény. a termékenység jelképe, már az ősidők óta afrodisziákumként is alkalmazzák. Úgy tartják, hogy már az illata is szexuális vágyakat ébreszthet. A magas cinktartalmú növényeket szokás a vágykeltők közé sorolni, így van ez a diófélékkel, mandulával és a tökmaggal is. A Nyugat-, Közép- és Kelet-Ázsia területén lévő mandula (*Prunus dulcis*) hatása az egyik legrégebbi gyümölcsfa, amely végigkíséri az emberiség kultúráját. Már a selyemút mentén is árusították a kereskedők, s fogyasztották kesernyés, diófélékhez hasonló magját a fának. A római-kori híres szakácskönyv készítő és nagy gourmet Apicius is kiemelten használja pl. fogoly mellé mártás ízesítéséhez.⁹

⁶ Lugasi Andrea, Blázovics Anna, Fehér János (1999): Magyar vörösborok in vitro antioxidáns tulajdonságai. Orvosi Hetilap Vol. 140. (37), 2051-2056., Lugasi A. (2001): Élelmiszer eredetű antioxidánsok hatása primer és szekunder prevencióban: Állatkísérletes és humán tanulmányok. Doktori értekezés. S.E. Budapest.

⁷ Ken Albala (2014): Nuts: Global History. Reaktion Books. ISBN 9781780232829

⁸ L. Chalak(2014): Almond: multiple uses of a mediterranean heritage. ISHS. 1032, 29-36. [10.17660/ActaHortic.2014.1032.3](https://doi.org/10.17660/ActaHortic.2014.1032.3)

⁹ Marcus Gravius Apicius (1996): De re conquinaria. Szakácskönyv a római császárkorból. Enciklopédia Kiadó. Budapest. 95.

4. ábra Marcus Apicius Gavius receptkönyve (1709)

A belőle készült mandula¹⁰ alapú és ízű bájital csak a reneszánsz idején készült el Amaretto di Sarrona néven. Összetétele sokáig a család titkos receptje maradt, mely öröklődött generációkon keresztül, s csak évszázadokkal később válik közkinccsé részben édesség az Amaretti sütemény formájában, majd a ma már világmárka Amaretto likórré.

Összetevője és alapanyaga a sárgabarack mag¹¹ és a mandulából kinyert olaj, (*Amygdalus communis* L. (mandula) egyszerűen és többszörösen telítetlen zsírsavakat, zsíros olajokat, szénhidrátokat és ásványi sókat tartalmaz. *Armeniaca vulgaris* (kajsziabarack), magja hasonlóan rokonához, a mandulához kitűnő zsíros olajforrás. Kenőcsök, kozmetikumok alapanyagai. A kajsziabarack gyümölcs flavonoidokban és karotinoidokban bővelkedik. Ezen alapanyagokon kívül 23 féle gyógy-, és fűszernövény, s egyéb titkos ízfokozók segítik az egységes textúrává tevő, lágy, selymes íz előállítását.

Alkoholtartalma sem lebecsülendő, 28 %-os. Az íze enyhén kesernyés, emlékeztet a marcipánéra, színe borostyánságra. Önmagában tisztán fogyasztják, de ma már koktélokba is teszik, fagyaltokra, parféra locsolva ízesítőnek is.

¹⁰ Hegedűs Attila (2013): A csonthéjas gyümölcsök antioxidáns hatásában megnyilvánuló genetikai variabilitás jellemzése. Akadémiai doktori értekezés. Corvinus, Kertészettudományi Kar. Budapest.

¹¹ Blázovics Anna (2016): Avicenna és a modern farmakognózia. Kaleidoscope. Vol.7. No.13.
<https://doi.org/10.17107/KH.2016.13.63-77>

5. ábra Amaretti és Amoretto

A középkorban boszorkányok keverték a bájitalokat. Tevékenységüket tekintve természeti és természetfeletti, racionális és irracionális, azaz szertartásos gyógyító módszereket alkalmaznak a növényektől a ráolvasásig. A boszorkányokat különleges képességekkel ruházták fel, akik értettek a megbabonázáshoz, a megigézéshez, a szemfényvesztéshez és szemmel veréshez, kenéshez, simogatáshoz, ráolvasáshoz, jövendöléshez, jósláshoz, méregkeveréshez, szerelmi bájitalok készítéséhez, és rendelkeztek a démonok hatalmával, gyógyíthattak, de ugyanakkor ronthattak is.

Kultúrtörténeti visszatekintésünkben nem hagyható ki a bájitalok megjelenése az új 18. századtól kezdődő operairodalomból, mint sok emberhez eljutó megújult műfaj fontos lenyomata a társadalmat érdeklő problémákról, megtalálhatók a cselekményekben, a szövegekönnyekben. A bájital és főleg a hatása több operában lett megörökítve, amelyek bonyolították a cselekményt. A bájital alkalmazásának történetét többen, többféleképpen dolgozták fel kezdve Lullytól Wagnerig.

Egyik kiemelkedő zenemű Gaetano Donizetti (1797-1848) Szerelmi Bájital (*L'elisir d'amore*) című vígoperája. Az egyik főszereplő a vándor-gyógyszerárú Dulcamara (ford. Blum Tamás): Nemorino - egy nem túl jómódú fiatal földműves – szerelemes egy lányba Adinába. A művelt Adina olvasta Trisztán és Izolda történetét, s ebben lenyűgözte őt az a szerelmi bájital, amelynek elfogyasztása után Izolda megszerette Trisztánt.

3. ábra Tristan et Iseut buvant le philtre d'amour

Maga is szeretne ilyenből inni. Éppen kapóra jön Nerominónak a faluba érkező vándor gyógyszeráros Dulcamara, akinél természetesen kapható ilyen bájital. Azon a furcsaságon, hogy a Trisztán és Izolda történetében írottakkal szemben a bájitalt Nemorinonak kell elfogyasztania ahhoz, hogy Adinára legyen hatása, különösebben nem lepődik meg senki. Dulcamara portékája árusításánál – mint használati utasítás saját érdekének védelmében közli, hogy a hatásra huszonnégy órát kell várni.

Remek belépővel határozza meg társadalmi helyzetét és foglalkozását Dulcamara „...én volnék a medikus, a híres enciklopédikus.” csodálatos szeretől, bájitalától még az idősök szexuális teljesítményei is megváltoznak

„Egy hetvenéves agglegény, ki éjjelente mindhiába nyekergette ágyát, hogy teljesítse vágyát, gyógyszerem által tíz gyereknek nagypapája lett.

Az időbeli eltolódás sem tűnik fel senkinek, hogy a bájitaltól nem apává válhat a fogyasztó, hanem egyenesen nagyapa lesz belőle. Végül is ez egy vígjáték a végén a jók elnyerik, amit szeretnének.

Ennél drámaibb Erkel Bánk Bánjának történései, Biberach a méregkeverő Otto hirtelen szexuális vágyán segít részben porával, részben álnok beszédével:

*Eredj utána és mutass derült arculatot,
Kérj tőle e kellemetlen percért bocsánatot
Mondjad: hallád, hogy a magyar nők mily hűségesek,
Csupán ezért tetted vele e csúf kísérletet
Később a többit bízd reám!
Fogjad! Hevítenek e porok, ez lesz Melinda számára
E másik: egy kis altató, tedd nénéd poharába!
Majd, ha őt az álom onnan elszólítja:
Örömré vál, mi most szívedet szomorítja*

Tristan és Izolda története egy középkori romantikus, tragikus történetet dolgoz fel, melynek kulcsa itt is a bájital. A főhősök csupán „véletlenül” megisszák a bájitalt, s bár nem egymásnak szánták őket (hiszen Trisztán királyának feleségül viszi Izoldát) mégis annak hatására egymáséi lesznek. Nem baleszként élik meg mindezt – hiszen 3 évig élnek egymásnak boldogan - sőt felmentik őket, mert csupán a bájital az okozója mindennek. E témát dolgozza fel Wagner operájában, s számos művész örökíti meg saját műfajukban pl. Dali, sajátos képi értelmezésével.

4. ábra Salvador Dalí, Tristan and Iseult, 1944

Gyümölcs afrodisziákum - Gránátalma

A gránátalma (*Punica Granatum*) csodatevő hatását már a legkorábbi időkben ismerték és alkalmazták is. Piros élénk színe, kerek formája, a belső magvai hamar a szerelem, termékenység, így az élet szimbólumává vált, a sok kis belső magva a férfiaknál a termékenység, a nőknél a gyermekáldás jelképe lett.

Időszámítás előtt már 4000 évvel is ismerték a Földközi-tenger medencéje környékén különösen a mai Irán és Törökország területén észak-Afrikában, Egyiptomban, de Indiában, és Kínában egyaránt.

5. ábra gránátalma

Malum punicum - Karthago almájának elnevezését Linné adta. A legősibb időben csak, mint gyűjtőfogalom jelent meg- pl. a Bibliában gyümölcs néven s csak később a fajok differenciált elnevezésére adtak neveket az egyes gyümölcsöknek így a gránátalmának is.

Biblia szerinti első emberpár Ádám és Éva a jó és rossz tudás fájának gyümölcséből- sokak szerint gránátalmából – evett: „*Hanem jól tudja Isten, hogy ha esztek belőle, megnyílik a szemetek, és olyanok lesztek, mint az Isten: tudni fogjátok, mi a jó, és mi a rossz*”¹². Elfogysztása után hirtelen meglátták, hogy meztelenek, vagyis egyfajta tudás hatására a szemérem, vagy másképp az első etikai szabályok egyike - a nemiszervek eltakarása ugyan fügefalevéllal- cselekvést vált ki belőlük, e bűnük miatt Évát a szülés fájdalmával Ádámot pedig a munka véres veritékével sújtja, s ez lesz az eredendő bűn – a tilalom megszegését követő büntetés.

A gránátalma hatása miatt fontos szerepet játszik a zsidó kultúrában is, hogy a főpapi díszruhának kötényszerű (efód) viseletének a mintázatában is megjelenik.

31. *És csináld az efód palástját egészen kék lenből.*

32. *Közepén legyen nyílás a fejének; a nyílásnak szegése legyen köröskörül, takácsmunka, olyan legyen mint a páncél nyílása, hogy el ne szakadjon.*

33. *És ennek alsó peremére csinálj gránátalmákat, kék, és bíborpiros, és karmazsinszínű lenből, a peremére köröskörül, és ezek közé arany csengettyűket is köröskörül.*

34. *Arany csengettyű, meg gránátalma, arany csengettyű, meg gránátalma legyen a palást peremén köröskörül.*¹³

¹² Mózes 1. 3:5

¹³ Exodus, 28, 32-35

Liturgikus eszközökön is megjelenik, pl. a *rimmonim*on ('gránátalma'), a tóratekerceset díszítésen legyen az fából, ezüstből, vagy aranyból, de stilizált gránátalmák és csengők láthatók. A gránátalma a sokasodás, vagyis a zsidó nép megmaradásának szimbóluma, míg a csengő a villámlás és dörgés auditív jelképe a valóságos és fiktív ősi elképzelés szerint az Úr jelenlétét és hangját szimbolizálja s egyben hallatja.

6. ábra zsidó főpapi díszruha (Áron ruhája) gránátalma és arany csengettyű szegéllyel

7. ábra Gránátalma dísz a Tóratekercesen (rimmon), fából és rézből, és egy sefard tóratekerces dísz ezüstből csengettyűkkel

Az Énekek éneke egyesíti a gránátalma és az egyéb illatosító, vágykeltő anyagok használatát a szerelem művészetében:

*Mint a karmazsin czérna, a te ajkaid, és a te beszéded kedves, mint a pomagránátnak darabja, olyan a te vakszemed a te fátyolod alatt.*¹⁴

¹⁴ Salamon Énekek Éneke 4:3

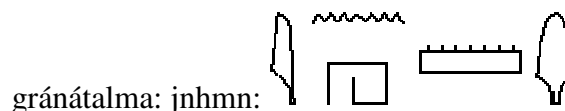
Színmezét csepegnek a te ajkaid, én jegyesem, méz és tej van a te nyelved alatt, és a te ruháidnak illatja, mint a Libánusnak illatja.

Olyan, mint a berekesztett kert az én húgom, jegyesem! mint a befoglaltatott forrás, bepecsételt kútfej!

A te csemetéid gránátalmás kert, édes gyümölcsökkel egybe, cziprusok nárdusokkal egybe.

Nárdus és sáfrány, jóillatú nád és fahéj, mindenféle temjéntermő fákkal, mirha és áloes, minden drága fűszerszámmal¹⁵

Az egyiptomi kultúrában is megtaláljuk a gránátalma gyógyító hatását.

A gránátalma elkészítésének többféle változatát ismerteti Györy Hedvig remek összefoglalójában¹⁶ hogy a végső formáját elnyerje a gránátalma kivonat, s alkalmazni tudják.

A görög-római mítosz világban és valóságban gránátalma jelenléte fontos szerepet töltött be. Adónisz, a férfiszépség megtestesítője, Afrodité kedvesének attribútuma a gránátalma, amelynek szimbóluma az érett szétnyíló gránátalma szétrepedése, amely megegyezik szerelmespár pusztulásukkor szerzett véres, halálos, szétnyílt sebükkel (Adonisz vadászaton egy vadkannal tépeti szét Zeus büntetésből), de ugyanakkor a szerelmük újjászületését is jelképezi a sok mag.¹⁷ Az Adónisz-ünnepek, az Adómák a hagyományos keleti termékenységi szertartásokhoz kapcsolódtak, amelyeken a meghaló és újjáéledő természetet ünnepelték. Az ókori civilizáció keleti területein (Szíriában pl. a Kr. e. XVII. sz.-tól) a nyári napfordulón, az ős kezdetén, míg a nyugati részen (különösen a hellenizmus korában a görögök és rómaiak) a tavasz kezdetekor tartották ezt az ünnepet. Ebből fog majd kifejlődni a feltámadó Isten, ugyanis Adónisz ünneplésének napjain tartották a húsvét, Krisztus halálának és harmadnapra történő feltámadásának egyházi ünnepét. Adónisz kertje az élet örök körforgásának jelképe, élet-halál és a megújuló élet ritmusa.

A gránátalma tudományos leírása Soranosnál is megjelenik, mint abortívum és mint fogamzásgátló hatású növény-gyógyszer:

...végy...két drachma gránátalmavirágot, egy drachma gubacsot és egy drachma abszintot összetörve vond be borókaagyantával, formálj belőle árpaszem nagyságú kúpokat, és helyezd fel a menstruáció megszűnte után két napon keresztül¹⁸.

Plinius is ír a gránátalmáról és annak gyógyító erejéről, főleg a virágjáról, amit balaustium néven említ. Az elnevezés sémi eredetére utal (betsa vagy belasa szóból ered). Ez a kifejezés az érett gyümölcs szétrepedését jelenti, elfeledve az eredeti jelentését így Plinius és később Dioscorides virágnévként használta¹⁹.

A Korán 55. szúrája az édenkertről ezt írja: „*Gyümölcsök, datolyapálmák és gránátalmafák vannak ott*” (55.68) (Simon Róbert fordítása). Az ókorban a gránátalma termékenységi szimbólum volt.²⁰ A Korán szerint a gránátalma minden egyes szeme a paradicsom egy szeme.

¹⁵ Salamon Énekek Éneke 4:11-14

¹⁶ Györy Hedvig Gyógyszerkészítési eljárások az ókori Egyiptomban 2. rész magyar orvosi Nyelv XI. évf. 2. szám 2011. december.70-85.

¹⁷ Pál József, Újvári Edit: Szimbólumtár. jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából. Balassa Kiadó 1997.

¹⁸ Gradwohl Edina. Soranos. Új mandátum Kiadó Budapest.2006. 146.

¹⁹ Pliny the Elder: Delphi Complete Works of Pliny the Elder (Illustrated). Delphi classic. 2015. Chap.60., Nicolas Everett: The Alphabet of Galen: Pharmacy from Antiquity to the Middle Ages : Toronto. 2012.40. ch. 174. p. ISBN 978-0-8020-9812-2.

²⁰ Jack Staub: 75 Remarkable Fruits for Your Garden. Gibbs Smith. 2008. ISBN 1423602501, 9781423602507

8. ábra Gánátalma szemei: termékenység és halál

A kereszténység az öröklét és a szellemi, spirituális termékenység jelentését kapcsolta a gránátalmához, elveszítette a szexuális jelentését, sőt megfordított jelentéstartalommal ruházták fel.

A középkori Mária-kultusz idején a gyümölcs számtalan magját a Szűzanya erényeire és mérhetetlen irgalmára vonatkoztatták általában. Ám Botticelli: *Gránátalmás Madonna*, 1487 képe inkább Krisztus szenvedésének nagyságát – a magvak számának megfelelően - jelképezi ez a nagyon melankólikus, semmilyen életet nem sugalmazó statikusan merev kép, áldásra emelt kezű gyermek valóban a szenvedést sugározza.

9. ábra 9. Sandro Botticelli, Gránátalmás Madonna (1487)

A reneszánsz és barokk idején a szeletekre vágott gránátalma a bőkezűség jelképe volt, mint pl. Dürer festménye I. Miksa császárról kezében egy felnyitott gránátalmával. 1519, Bécs, Kunsthistorisches Museum].

10. ábra Dürer I. Maximillan, 1519.

Mátyás király idejében itáliai hatásra a gránátalma díszítésként való használata fontos szerepet kapott, így a trónkárpitján megtalálható e gyümölcs, amelyet Pollaiuolo tervei nyomán Firenzében készítettek (1476 után, Bp., MNM).

11. ábra Mátyás király trónkárpitja gránátalmával

A vederbe ültetett gránátalma a XVI. században egész Közép-Európában divatossá lett az olasz példa nyomán az úri házakban. Télire pincébe tették, nyáron a balustrádokat díszítették vele. Lippay ezt írja róla: „*Balaustia, vad pomagránát, avagy teljesvirágú pomagránát, aki gyümölcsöt nem hoz, de a virágja igen szép miniumsínű veres: öreg teljes, mint a középszerű rózsa. Fája, levele nem különb a gyümölcsöző pomagránátról. Kirül az olasz fák között. Szaporítása lehet a bujtatás által, vagy a gyökeréről kinőtt ágacskákról, amint gyakran megmondottam. Öreg faedényekbe kell tenni, hogy télbe a pincébe vihessék.*” Azonban még a XVIII. század végén sem volt Magyarországon gyakori. Grossinger azt állítja: „*a fa nem állja ki a tél szigorát, ezért az ország díszkertjében nagyon ritkán látható.*”²¹

A gránátalma pontos gyógyhatását ma már ismerjük, mert a biológiailag aktív anyagai az antocianinok, a Cvitamin, punicalaginok, flavonoidok, polifenolok, kiemelendő a gallinsav (trihidroxi-benzoésav) és az ellaginsav. Lansky bebizonyította, hogy az izolált ellaginsav önmagában nem megfelelő gyógyító hatású. Vizsgálatok szerint a gránátalma antioxidáns hatása többszöröse, mint a zöld teáé. A gránátalma-kivonatok megkötik a szabad gyököket,²² növelik a vérplazma antioxidáns kapacitását, csökkentik a lipidperoxidációt és a makrofágokban kialakuló oxidatívstressz-folyamatokat.

Vizsgálatok igazolták, hogy csökkenti a prosztatatarák invazivitását, növekedését, serkenti az apoptózist és gátolja a sejtciklust. Helyreállítja az endothel diszfunkciót is. Sokféle gyógyhatása igen előnyös, mind reumatikus, mind a koleszterin mind az izomfunkciók normalizálásában. A gránátalma javítja a nemzőképeséget, növeli a penis vérátáramlását, az erekció tartamát, a simaizom-relaxációt, valamint a spermiumok számát.

Összefoglalva az afrodiziákumok kultúrtörténeti tapasztalatai alapján vannak bizonyítottan olyan növények, gyümölcsök szilárd és folyékony formában elkészítve, amelyek hathatnak a szerelmi vágy fokozására, és vannak, amelyek antioxidáns hatásúak, így alkalmasak a szerelmi képesség javítására.

BIBLIOGRÁFIA

ALBALA, Ken (2014): Nuts: Global History. Reaktion Books. ISBN 9781780232829

APICIUS, Marcus Gravius (1996): De re conquinaria. Szakácskönyv a római császárkorból. Enciklopédia Kiadó. Budapest. 95.

BAHTYIN, Mihail (2002): François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája. Budapest: Osiris,

BLÁZOVICS Anna (2016): Avicenna és a modern farmakognózia. Kaleidoscope. Vol.7.No.13.

<https://doi.org/10.17107/KH.2016.13.63-77>

Carmina Burana. Faksimile-Ausgabe der Handschrift Clm 4660 und Clm 4660a, hrsg. von Bernhard BISCHOFF. Prestel, München 1967. (ford. Weöres Sándor)

CHALAK, L. (2014): Almond: multiple uses of a mediterranean heritage. ISHS. 1032, 29-36.

<https://doi.org/10.17660/ActaHortic.2014.1032.3>

Exodus, 28, 32-35

GRADVOHL Edina (2006): Soranos. Új mandátum Kiadó Budapest.2006. 146.

GYÖRY Hedvig (2011) Gyógyszerkészítési eljárások az ókori *Egyiptomban* 2. rész magyar orvosi Nyelv XI. évf. 2. szám 2011. december.70-85.

²¹ Rapaics Raymund (2006): A magyarság virágai. 7. fejezet. <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyarsag-viragai/ch07.html>

²² Lugasi A., Blázovics A. (2001): Az egészséges táplálkozás tudományos alapjai. Fodor József Országos Közegészségügyi Központ, Budapest.

- HEGEDŰS Attila (2013): A csonthéjas gyümölcsök antioxidáns hatásában megnyilvánuló genetikai variabilitás jellemzése. Akadémiai doktori értekezés. Corvinus, Kertészettudományi Kar. Budapest.
- KERÉNYI Károly (1977): Görög mitológia. Budapest. Gondolat, 49-56
- LUGASI A., BLÁZOVICS A. (2001): Az egészséges táplálkozás tudományos alapjai. Fodor József Országos Közegészségügyi Központ, Budapest.
- LUGASI Andrea, BLÁZOVICS Anna, FEHÉR János (1999): Magyar vörösborok in vitro antioxidáns tulajdonságai. Orvosi Hetilap Vol. 140. (37), 2051-2056., Lugasi A. (2001): Élelmiszer eredetű antioxidánsok hatása primer és szekunder prevencióban: Állatkísérletes és humán tanulmányok. Doktori értekezés. S.E. Budapest.
- NORRIS, J., MASTERS, N.T., ZAWACKI, T.(2004) "Cognitive Mediation of Women's Sexual Decision Making: The Influence of Alcohol, Contextual Factors, and Background Variables." *Annual Review of Sex Research* Volume 15. 258-297.
- PÁL József, ÚJVÁRI Edit: Szimbólumtár. jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából. Balassa Kiadó 1997.
- Pliny the Elder (2012): Delphi Complete Works of Pliny the Elder (Illustrated). Delphi classic. 2015. Chap.60., Nicolas Everett: The Alphabet of Galen: Pharmacy from Antiquity to the Middle Ages : Toronto. .40. ch. 174. p. ISBN 978-0-8020-9812-2.
- RAPAICS Raymund (2006): A magyarság virágai. 7. fejezet.
<https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyarsag-viragai/ch07.html>
- STAUB, Jack (2008): 75 Remarkable Fruits for Your Garden. Gibbs Smith. ISBN 1423602501, 9781423602507
- SZENTI Tibor (2009): Paráznák. Dél-Alföldi szexuális bűnpörök. A feudalizmusból (1723–1843) II. kiadás. 783. ISBN 936 03 3651 0 MEK <http://mek.oszk.hu/08400/08461>